

UPPHOVSRÄTTEN IGNORERAS PÅ LANDETS TEATRAR

Ifjol blev jag varse att Hallands Teater spelade en pjäs, en enmansföreställning, med titeln *Brevbäraren som försvann*. Eftersom jag skrivit en bok med samma namn väcktes min nyfikenhet. En längre mejlväxling inleddes.

Teaterledningen hävdade att de använt alla källor utom min bok. Jag bad att få se manus. Det kom till sist. Jag hittade både fakta och formuleringar från boken. Under de få föreställningar som återstod ska det ha funnits ett vykort där den omnämns som inspiration till pjäsen. Från manusförfattaren/skådespelaren fick jag en ursäkt: han hade tagit det för givet att allt clearats med mig. Naturligtvis hade han använt min bok.

När Västmanlands Teater i våras satte upp föreställningen *Salaligan* blev jag åter nyfiken. I en intervju berättade manusförfattarna Mats Strandberg och Mikael Kallin om sin massiva research. Sådant gör mig alltid misstänksam. Research är halva mitt liv, ingenting att yvas över.

Författarna berättade att de hittat professor Olof Kinbergs samtal med ligaledaren Sigvard Thurneman och det var som om de upptäckt en ny planet. Det hade de inte. Kinbergs samtal med Thurneman tillhör rättspsykiatrins allmänbildning, utgör stommen i Jan-Erik Erikssons och Martin Hedéns bok *Salaligans hjärna* och går som en röd tråd genom min egen *Den Magiska Cirkeln*, från sidan 33 och framöver. Pjäsen blev en kritiker- och publiksuccé.

Det är en bra pjäs. Olof Kinbergs samtal med Sigvard Thurneman är föreställningens nerv, den axel kring vilken föreställningen rör sig. Samtidigt är den, till skillnad från min bok, fiktiv. Det Kinberg säger till Thurneman på scen behöver han inte ha sagt på Långholmen. Det är underförstått. Men pjäsen bygger på verkligheten, håller sig nära den. Namnen är autentiska, brotten de som begicks. Det är en viktig del av spänningen i föreställningen, den kittling publiken ska känna: här skjuts det nästan som på riktigt, släpas det lik över scengolvet.

Det är en viktig del i marknadsföringen. Programhäftet inleds med en anteckning om de tre volymerna med bland annat Kinbergs samtal; intervjun med författarna

handlar till stora delar om allt material de tagit del av. "Hade jag inte vetat att det här var en sann historia hade jag aldrig trott på den", säger en av dem. De nämner "protokoll, nyhetsreportage och vittnesmål", det vill säga källor nära i tid, också det för att ge känslan av autenticitet. Att de hämtat stoff från *Den Magiska Cirkeln* nämns inte.

Upphovsrätt är ett svårfångat ämne. Grundtanken är att den som skriver en bok, en pjäs eller en sång ska få betalt för sitt arbete. Ibland är gränsen svår att dra, som i fallet med Ed Sheerans "Thinking out loud": Hade han stulit delar av Marvin Gayes "Let's get it on"? Sheeran friades, tack och lov. Han har aldrig gjort någon hemlighet av likheterna mellan sångerna, på scen låtit dem gå ut och in i varandra. Man kan lika lite ha monopol på ackord som på ackordföljder använda långt före både Sheeran och Gaye.

Hämtar en pjäsförfattare material från en bok, inte bara en utan flera gånger, ska det naturligtvis nämnas. Hur mycket ska man då kunna hämta från en bok utan att ange källan?

Det handlar, i detta fall, om bolmörten, drogen Sigvard Thurneman blev beroende av, som inandades under seanserna kring kristallkulan. Den återkommer i pjäsen. Ingen författare före mig hade kopplat ihop drogen och ligan, nämnt den bara i förbifarten. Kinberg är inte särskilt intresserad. Jag ägnar den ett kapitel.

Det handlar om de tidningscitat om mordet som först finns i min bok, sedan i pjäsen.

Det handlar om Thurnemans namnbyte som bara jag undersökt. Jag inleder boken med Salaligans första mordoffer, chauffören Sven Eriksson, och återkommer i slutet till änkan Anna Eriksson. Jag tog reda på att hon försvunnit in i mentalsjukdom. Ett av barnbarnen berättade för mig att när polisen kom för att underrätta Anna Eriksson om att man funnit mannen mördad stod hon vid spisen och stekte strömming. Säg ingenting, sa hon. Jag vet varför ni kommit. Sedan sjönk hon ihop. I pjäsen berättas samma sak, även om de bytt strömming mot fläsk.

Det finns flera exempel.

Efter att ha läst manus bad jag Västmanlands Teater om tre saker: En ursäkt. En information om att boken använts som källa vid de återstående föreställningarna. En ekonomisk kompensation.

Ursäkt fick jag ingen, inga pengar. "Däremot kommer vi, som jag föreslog i det första brevet, att sätta upp ett anslag vid biljettkassan där vi tipsar om din bok, för den som vill fördjupa sig i ämnet", skriver teaterchefen Niklas Hjulström i ett mejl.

Är det här något att bråka om? Jag tycker det. Jag är förbannad. Nu när true crime blivit rena landsplågan, till och med krupit upp på våra teaterscener, måste alla vi som göder manusförfattarna med fakta kräva respekt för vårt arbete, ekonomisk kompensation när de låtsas som om de själva stått för jobbet, annars dra vanära över dem.

Nej, de stal inte min sång. Tjuvar är de likafullt. Och jag förstår inte varför.

Anders Sundelin

Dagens Nyheter 28 augusti 2023

Fotnot. 30 augusti svarade Hjulström, Strandberg och Kallin: "Vi gick till originalkällorna, Anders Sundelin!". Det hade jag aldrig förnekat. De hänvisade till mejlväxlingen mellan Hjulström och mig, hävdade att Kinberg visst intresserat sig för bolmörten och att de också intervjuat efterlevande. Jag svarade samma dag:

En lördag i september 1934 hölls en lösöresauktion på gården till det som varit Sigvard Thurnemans hem i Sala. Hundratals föremål gick under klubban. Först ut saker som gick för en femöring, en krona, en och sjuttiofem. En kälke hade antagligen tillhört honom. Jag berättar om denna tragedi i min bok, bara där finns den skildrad, ingen minns den. Jag berättar att auktionen inte täckte faderns skulder. Auktionsprotokollet hittade jag i Sala kommuns arkiv: köp och köpare angivna, sida på sida. Bara fyra köp nämner jag med namn och krontal, bland dem matservisen som ropas in av Edit Friberg för femtio kronor. I pjäsen "Salaligan" dyker auktionen upp, en av tre repliker: "Femtio kronor för en hel servis till den där skatan! Då hade de ju lika gärna kunnat slå den i bitar! Titta Sigvard, nu är det nån jävla gam som budar på din kälke. Vi kommer ju inte ens få in så att det täcker skulderna." För övrigt hänvisar jag till min artikel "Upphovsrätten ignoreras på landets teatrar".